

Статистика, учет и аудит, 2(97)2025. стр. 131-145
DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2025.-2.10>

Экономика және менеджмент
FTAMP 06.72.06
ӨОЖ 332.074

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ПРОЦЕСІНДЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕНІ ПАЙДАЛАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

А.Р. Тұрсын*, А.С. Тулеметова

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

*Corresponding author e-mail: asilxan.janadilov@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасының Түркістан облысы мысалында өңірдің инвестициялық ахуалы мен инвестициялық әлеуетін қалыптастырудың теориялық және қолданбалы аспектілері қарастырылады. Зерттеудің мақсаты әсер етуші факторларды ескере отырып, аймақтың инвестициялық тартымдылығын кешенді бағалау, сондай-ақ оның инвестициялық әлеуетін арттыру бойынша практикалық ұсыныстарды әзірлеу болып табылады. Жүйелі талдау негізінде Қазақстан Республикасының Түркістан облысының инвестициялық әлеуетін кешенді бағалау жүргізілді. Өңірдің инвестициялық әлеуетінің тоғыз құрамдас бөлігін, оның ішінде өндірістік, еңбек, инфрақұрылымдық, инновациялық және басқа да жеке әлеуеттерді сандық бағалауға мүмкіндік беретін рейтингтік әдіс қолданылды. Зерттеу нәтижелері өсудің негізгі нүктелерін анықтауға, сондай-ақ аймақтық ерекшеліктерді ескере отырып, табысты шетелдік тәжірибелердің бейімделу бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді. Қазақстан экономикасы жағдайында қолданылатын табысты тәжірибелерді анықтау мақсатында Қытай, Оңтүстік Корея, Германия, АҚШ және Жапония сияқты жетекші елдердің инвестициялық саясатының шетелдік тәжірибесіне талдау жүргізілді. 2018-2023 жылдардағы статистикалық деректер негізінде рейтингтік тәсілді қолдана отырып, Түркістан облысының инвестициялық әлеуетінің жеке компоненттерін бағалау жүзеге асырылды. Өңірдің инвестициялық дамуының күшті және әлсіз жақтары айқындалды, өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып, инвестициялық саясатты жетілдіру бағыттары ұсынылды. Алынған нәтижелер орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуға бағдарланған инвестицияларды тартудың тиімді өңірлік стратегиясын қалыптастыру кезінде пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: инвестициялық қызмет, инвестициялар, шетелдік практика, талдау, инвестициялық тартымдылық, стратегия, рейтингтер, өңірлік даму.

Негізгі ережелер. Экономикалық қызметтің құрылымдарының, нысандары мен әдістерінің, сондай-ақ іскерлік белсенділік деңгейінің өзгеруімен қатар жүретін Қазақстан Республикасы экономикасының ағымдағы трансформациясы жағдайында инвестицияларды тарту және олардың негізінде ұлттық өндірістік секторды дамыту бірінші кезектегі міндет болып табылады. Ол үшін инвестицияларды тартуға да, мақсатты және ұтымды пайдалануға да ықпал ететін инвестициялық қызметті ұйымдастыру үшін қолайлы жағдайлар қалыптастыру қажет. Осы тұрғыда инвестициялық ахуал, сондай-ақ оның қалыптасуының шарттары мен факторлары мәселелері Қазақстан Республикасында ерекше мәнге және өзектілікке ие болады.

Cite this article as: Tursyn A.R., Tulemetova A.S. The possibilities of using foreign experience in the process of increasing the investment potential of the Turkestan region. *Statistics, accounting and audit*. 2025, 2(97), 131-145. (In Kaz.). DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2025.-2.10>

Кіріспе. Өңірлердің инвестициялық әлеуетін арттыру тұрақты дамуды қамтамасыз етуге, экономиканы әртараптандыруға және аумақтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған мемлекеттік әлеуметтік-экономикалық саясаттың негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Инвестициялық ресурстар үшін жаһандық бәсекелестіктің күшеюі жағдайында аймақтық деңгейде қолайлы инвестициялық ахуалды қалыптастыру ерекше маңызды болып отыр, ол тиімді басқару шешімдерін қолдануды, институционалдық қайта құруларды және инвестициялық белсенділікті ынталандырудың заманауи құралдарын енгізуді талап етеді.

Айтарлықтай табиғи, еңбек және инфрақұрылымдық ресурстарға, стратегиялық географиялық жағдайға, сондай-ақ бай тарихи-мәдени мұраға ие Түркістан облысы әлеуметтік-экономикалық өсу әлеуеті жоғары өңір болып табылады. Алайда, іске асырылып жатқан мемлекеттік қолдау шараларына қарамастан, өңірде инвестициялар ағынын шектейтін бірқатар жүйелі проблемалар сақталуда: институционалдық жетілудің жеткіліксіздігі, қазіргі заманғы инфрақұрылымның тапшылығы, жергілікті инвестициялық бастамалардың шектелуі және жаһандық экономикалық процестерге әлсіз интеграция.

Мұндай жағдайларда өңірлік деңгейде инвестициялар тарту саласында елеулі табыстарға қол жеткізген елдер жинақтаған шетелдік тәжірибені зерделеу және бейімдеу ерекше маңызға ие болады. Халықаралық тәжірибелер инвестициялық тартымды ортаны қалыптастырудың тиімді тәсілдерінің кең спектрін көрсетеді-кластерлік саясат пен мемлекеттік-жекеменшік әріптестік құралдарын қолданудан бастап цифрлық платформалар мен институционалдық ынталандыруларды пайдалануға дейін. Түркістан облысының әлеуметтік-экономикалық ерекшелігін ескере отырып, оларды сыни тұрғыдан түсіну және трансформациялау инвестициялық процестерді жандандыруға, өңір экономикасын жаңғыртуға және оның ұлттық және халықаралық инвестициялық жүйедегі ұстанымын күшейтуге ықпал етуі мүмкін.

Осылайша, өңірдің инвестициялық дамуын басқарудың шетелдік модельдерін теориялық тұрғыдан түсіну және практикалық бейімдеу қажеттілігі Түркістан облысының инвестициялық әлеуетін арттыру бойынша ұсынымдар әзірлеуге бағытталған осы зерттеудің өзектілігінің жоғары дәрежесін анықтайды.

Осы зерттеудің мақсаты оның әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктері мен дамудың стратегиялық басымдықтарын ескере отырып, Түркістан облысының инвестициялық әлеуетін арттыру үшін шетелдік тәжірибені қолдану мүмкіндіктерін анықтау болып табылады. Осы мақсатты іске асыру шеңберінде институционалдық, инфрақұрылымдық және басқарушылық аспектілерге баса назар аудара отырып, өңірдің инвестициялық тартымдылығын айқындайтын факторларды кешенді талдауға әрекет жасалды.

Зерттеу барысында бірнеше негізгі міндеттер дәйекті түрде шешіледі. Біріншіден, аймақтың инвестициялық әлеуетінің мәнін теориялық негіздеу жүзеге асырылады, сонымен қатар оның қалыптасуы мен дамуына әсер ететін факторлар талданады. Екіншіден, қол жетімді статистикалық және талдамалық деректер негізінде Түркістан облысының инвестициялық тартымдылығының ағымдағы жай-күйін бағалау жүргізіледі. Үшіншіден, салықтық және құқықтық ынталандырудан бастап стратегиялық маркетингке және институционалдық ортаны дамытуға дейінгі әртүрлі құралдар мен тетіктерді қамтитын өңірлік деңгейде инвестициялық белсенділікті ынталандырудың тиімді халықаралық тәжірибелері зерделенеді.

Салыстырмалы талдау негізінде Түркістан облысының жағдайына бейімделуі мүмкін шетелдік тәжірибенің элементтері ерекшеленеді. Ұлттық ерекшелікті, өңірдің

әлеуметтік-экономикалық даму деңгейін, институционалдық жетілуін және мемлекеттік саясаттың басымдықтарын есепке алу қажеттілігіне ерекше назар аударылады. Зерттеудің соңғы кезеңі-дәлелденген халықаралық тәсілдер мен басқару шешімдерін біріктіру арқылы аймақтың инвестициялық саясатының тиімділігін арттыруға бағытталған практикалық ұсыныстарды тұжырымдау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы инвестициялық дамуды басқарудың шетелдік тетіктерінің аймақ деңгейінде қолданылуын жүйелеу және негіздеу, содан кейін осы модельдерді Түркістан облысының жағдайына бейімдеу болып табылады. Алынған нәтижелердің практикалық маңыздылығы инвестициялық саясаттың тиімділігін арттыруға және инвестициялық ахуалды жақсартуға бағытталған өңірлік басқару органдары үшін ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Әдебиетке шолу. Экономикалық ғылым мен практикада инвестицияларды ұтымды пайдалану жағдайларын талдау үшін инвестициялық климат санаты қолданылады. Шетелдік экономикалық әдебиеттерде зерттеушілердің көпшілігі инвестициялық климатты «бизнес ортасы» санатымен анықтайды.

«Инвестициялық климат» ұғымын анықтаудың әртүрлі тәсілдерін талдау оның негізгі аспектілерін және ғылыми әдебиеттердегі әр түрлі түсіндірулерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен, Дж. Д. Дэниэлс пен Ли Х. Радеба өз зерттеулерінде трансұлттық корпорациялардың (ТҰК) операциялық қызметіне әсер етуі мүмкін сыртқы жағдайларды жүйелі бағалау ретінде анықтайтын «бизнес ортасын сканерлеу» (environmental scanning) процесінің маңыздылығын атап көрсетеді [1].

Дж. Даунс пен Г. Эллиот инвестициялық климатты инвестициялардың тиімділігіне әсер ететін экономикалық, қаржылық және басқа жағдайлардың жиынтығы ретінде сипаттайды [2]. Осылайша, шетелдік зерттеушілер көбінесе бұл терминнің мәнін «бизнес ортасы» ұғымына дейін төмендетеді, тәуекел дәрежесін де, инвестициялаудың тартымдылығын да қалыптастыратын сыртқы жағдайларды атап көрсетеді.

Сивакова С.Ю. шетелдік тәжірибеде «инвестициялық климат» және «бизнес ортасы» ұғымдары толық синоним ретінде қолданылады [3]. Алайда, дамуды зерттеу институтының (IDS, University of Sussex) қызметкері М. Мур мен Х. Шмицтің айтуынша, бұл ұғымдар арасында айырмашылық бар. Олар бизнес климатының жақсаруы бизнес шығындарының төмендеуімен байланысты деп санайды, ал инвестициялық климаттың жақсаруы инвестициялық тәуекелдерді азайтуға бағытталған [4]. Олардың көзқарасы World Development Report 2015 қорытындыларына сәйкес келеді, онда бизнестің негізгі кедергілерінің бірі саяси белгісіздік болып табылады, ол маңызды фактор болғанымен, инвестициялық климат ұғымымен толық сәйкестендірілмеуі керек.

Кейбір зерттеушілер, мысалы, Н.А. Дубовик, «инвестициялық тартымдылық» және «инвестициялық климат» категорияларын синоним деп санайды. Оның талдауына сәйкес, инвестициялық климат белгілі бір аумақта әрекет ететін әртүрлі факторларды талдау негізінде инвестициялық инвестицияларды жүзеге асыру үшін аймақтың тартымдылық дәрежесі ретінде анықталады [4].

Неғұрлым кешенді анықтаманы С.П. Сазонов ұсынған, ол инвестициялық климатты ұлттық экономикаға тән басқарылатын факторлар мен тәуекелдердің өзара байланысы ретінде қарастырады [5]. Бұл интерпретацияның артықшылығы факторлар мен тәуекелдердің реттелуін, сондай-ақ инвестициялық шешімдерге әсер ететін синергетикалық әсер ете алатын олардың өзара әрекеттесуін көрсету болып табылады. Алайда, бұл анықтама нақтылауды қажет етеді: факторлар мен тәуекелдерді реттеу ұзақ

уақытты қажет етеді, ал инвестициялық климат тек ұлттық ғана емес, сонымен қатар аймақтық экономикаға да қатысты.

Қазіргі жаһандану және экономиканы цифрландыру жағдайында өңірлердің инвестициялық әлеуетін қалыптастыру және дамыту ғылыми әдебиеттерде кеңінен қамтылған. Sokira және т.б. (2023) Қазақстанның Ұлттық статистикалық бюросының статистикалық мәліметтері және өңіраралық диспропорцияларды анықтауға және оларды тегістеу құралдарын ұсынуға мүмкіндік беретін SWOT талдау негізінде жүргізілген Шығыс Қазақстан облысының инвестициялық тартымдылығының кешенді факторлық талдауын ұсынады [6].

Тұрақты өңірлік дамуды зерттеуге Zhakupova және т.б. (2024) еңбегі елеулі үлес қосты, онда тұрақты даму және жасыл инвестициялар призмасы арқылы Батыс Қазақстан облысының «жасыл» инвестицияларды тартуға дайындығы ашылды [7].

Scopus / Web of Science-тегі шетелдік басылымдардан Han Sol Lee (2022) және басқалардың зерттеулері ерекше орын алады, ТМД-дағы ТШИ детерминанттарына қатысты, мұнда аймақтың ЖІӨ және табиғи ресурстардың болуы негізгі драйверлер деп аталады [8]. «Ресурстық қарғыс» жағдайында ТШИ талдауын rarrugakis және Parcero (2022) инвестициялық мінез-құлықты психологиялық факторлармен және экономика құрылымымен байланыстыра отырып жүргізді [9]. Kuzmin және т.б. (2023) адами капиталдың аймақтардың тұрақты дамуындағы, әсіресе химия-энергетика секторындағы рөліне назар аударады [10].

Маңызды аналитикалық есептеулерде Business Perspectives (2024) бар, онда data Envelopment Analysis (DEA) арқылы Қазақстанның ғылыми зерттеу және әзірлеу шығыстарының тиімділігі бағаланды, бұл жарияланудың айтарлықтай өсуін және патенттік белсенділіктің әлсіз өсуін көрсетті, бұл зерттеулердің инновацияға әлсіз трансформациясын көрсетеді [11].

Жергілікті эмпирикалық зерттеулер, мысалы, Beisengaliyev және т.б. (2023), шетелдік салымдардың шоғырлануының негізгі аумағы ретінде шикізат секторын бөліп, Қазақстандағы ТШИ трендтері мен сын-тегеуріндеріне назар аударады [12].

Теориялық және эмпирикалық материалдардың алуан түрлілігіне қарамастан, әдебиетте Қазақстанның нақты өңірлері жағдайында инвестицияларды тарту мен ынталандырудың шетелдік тәжірибелерін бейімдеуге бағытталған жүйелі зерттеулердің тапшылығы байқалады. Бұл ғылыми вакуум әсіресе Түркістан облысына - айтарлықтай табиғи-ресурстық және мәдени-тарихи активтері бар, бірақ жаһандық инвестициялық процестерге жеткіліксіз тартылған аймаққа қатысты айқын көрінеді.

Материалдар мен әдістер. Бұл зерттеудің негізі зерттеу объектісі мен тақырыбын жүйелі талдауды, сондай-ақ классикалық және қазіргі экономикалық теория тұжырымдамаларын қамтитын теориялық және әдіснамалық тәсілдер болды. Зерттеу барысында жүйелік, логикалық, статистикалық және экономикалық талдау әдістері қолданылды, бұл зерттеу объектісін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік берді. Негізгі құралдар салыстыру, саралау, мақсаттарды құрылымдау, сондай-ақ зерттелетін мәселелерге кешенді көзқарасты қамтамасыз ететін модельдеу және сараптамалық бағалау әдістері болды.

Нәтижелер және талқылау. Шетелдік ғалым-экономистердің теориялық зерттеулерінің тәжірибесіне сүйене отырып, олардың инвестициялық климатты қалыптастыратын жағдайлар мен факторлардың жіктелуіне қатысты әртүрлі көзқарастарын атап өту қажет. Сонымен бірге, барлық зерттеушілер өте маңызды көзқарасты атап өтеді: инвестициялық климаттың қалыптасуы жағдайлар мен факторлардың тұтас жиынтығының әсерінен болады.

Әрі қарай, біз ҚХР, Жапония және АҚШ сияқты таңдалған елдердің инвестициялық саясатына салыстырмалы талдау жасаймыз.

Қытайдың инвестициялық саясаты басқа мемлекеттердің инвестициялық саясатынан тікелей шетелдік инвестицияларға қатысты жеткілікті қатаң инвестициялық режиммен ерекшеленеді: «сыртқы инвестициялар шектеулі салалар бойынша инвестициялық саясатты дамытудың аймақтық аспектісі бар: елдің жағалау аймақтарында не шектелген – солтүстік-шығыс, орталық және Батыс Қытайда рұқсат етілген. Сондықтан ҚХР инвестициялық саясатының маңызды мәселесі сыртқы инвестициялардың өңірлік даму стратегиясына ықпал ете алатын дәрежесін айқындау болып табылады» [11].

ҚХР өңірлік инвестициялық саясатының тағы бір айрықша аспектісі: «оны іске асыруда шекара маңы өңіраралық ынтымақтастығының маңызы зор. Қытай провинцияларының тәжірибесі көрсеткендей, шекара жағдайы көрші елдермен тиімді инвестициялық ынтымақтастыққа әсер ететін қуатты фактор болып табылады. Жекелеген провинциялар инвестициялық жағдай жасау және сауданы дамыту үшін транзиттік жолдардың болуы арқылы экономикалық көрсеткіштерді жақсартуға қол жеткізді» [11].

Оңтүстік Кореядағы Қытай тәжірибесіне ұқсас инвестициялық саясатты жүзеге асырудың негізгі құралы арнайы экономикалық аймақтар болып табылады. Қазіргі кезеңде республикада өндіріс салаларының құрамымен, экономикалық қызметімен, салық тетіктерімен ерекшеленетін ерекше аймақтардың төрт түрі жұмыс істейді. Оңтүстік Кореяның инвестициялық саясаты республиканың барлық кезеңдерінде көбінесе инновациялық сипатқа ие және елге жоғары технологиялық өндірістер әкелуге қабілетті сыртқы инвестицияларға бағытталған [13].

Жапондық инвестициялық саясаттың айрықша белгісі жеке сектордың мемлекетпен белсенді өзара іс-қимылы болып табылады. Елдің жаңа макроэкономикалық саясаты – МЖӘ аясында инвестициялық-инфрақұрылымдық жобаларды іске асырудың стратегиялық құралы болып табылады [14]. МЖӘ-нің инфрақұрылымдық құрамдас бөлікке бағытталуы кездейсоқ емес. Осылайша, жаһандық артықшылық стратегиясына сәйкес инфрақұрылымға инвестициялар жақын болашақта жапондық экономикалық өсудің негізгі локомотивтерінің бірі болып табылады, ал одан әрі озық жапон технологияларын сыртқы нарықтарға жылжыту ұлттық саясаттың негізгі бағытымен белгіленеді [15]. Өңірлік мақсаттарға қол жеткізу үшін мамандандырылған институт – жеке қаржылық бастаманы ілгерілету жөніндегі жапон корпорациясы жұмыс істейді.

Жапон өңірлерінің инвестициялық дамуына қатысты 2016 жылдан бастап ел экономикасын дәйекті сауықтыру және номиналды ЖІӨ-ні ұлғайту мақсатында аумақтарды ревитализациялау саясаты іске асырылуда. Сонымен қатар, депрессияға ұшыраған аралдық оқшауланған аумақтардың (мысалы, Амами және Огасавара аралдары) экономикасын қайта жандандыруға арналған жеке Аймақтық даму стратегиялары бар. Мемлекеттік Инвестициялық саясат контекстінде венчурлық несиелер беру және басым провинциялық жобаларды субсидиялау түрінде инновациялық кәсіпорындар мен дамушы компанияларды қолдаудың кешенді шаралары әзірленіп енгізілуде.

АҚШ-тың инвестициялық тәжірибесінде, Жапония сияқты, мемлекеттік-корпоративтік серіктестік маңызды орын алады. Американдық құрылымдық - инвестициялық саясат эволюциясының нәтижесі – МЖӘ механизміне негізделген инвестицияларды оқшаулаудың институционалдық нысандарының әртүрлілігі-желілік

кластерлер, өнеркәсіптік-технологиялық топтар, кооперациялық келісімдер және т.б. Алайда, Жапониядан айырмашылығы, «мемлекетті инфрақұрылымға инвестициялау қажеттілікке қарай жүреді, ал инфрақұрылымдық инвестициялар тек ерекше жағдайларда ғана жалпы экономикалық стратегияның элементтеріне айналады (мысалы, Рузвельттің «Жаңа келісінде»))» [16].

АҚШ-тың инвестициялық саясатында ғылыми-техникалық саланы және ҒЗТҚЖ-ны қаржыландыру тетіктеріне ерекше орын беріледі. «АҚШ-та мемлекеттердің дамуына ғылыми-техникалық салада қабылданған үстемдік стратегиясы айтарлықтай әсер етеді» деп атап көрсетілген [17]. «АҚШ экономикасының бәсекеге қабілеттілігінің жоғары деңгейіне мемлекет барлық іргелі зерттеулер мен ҒЗТҚЖ-ның жартысын қаржыландыратын және ресурстардың қалдығын жеке корпорациялар, университеттер және шетелдік инвесторлар қамтамасыз ететін ғылыми қызмет пен жаңа технологияларды дамытуға инвестицияларды ынталандыру саясаты қол жеткізеді» деп әділетті түрде сенеді.

Жалпы алғанда елдің экономикалық дамуының барлық кезеңдерінде инвестициялық саясатты жүзеге асырудың американдық тәжірибесі жекелеген Штаттардағы инвестициялық жағдайларды барыншаераықтандырумен және инвестициялық процеске мемлекеттің ең аз араласуымен сипатталады.

Германияның ұлттық экономикасын аймақтық реттеу соғыстан кейінгі кезеңде басталды (1940 жылдардың аяғы - 1950 жж.) және аймақтарға көмек көрсету қажеттілігіне байланысты Л. Эрхардтың американдық инвестицияларға жүргізген экономикалық реформалары басталды. Зардап шеккен жерлерді жандандыру мақсатында аумақтық (оның ішінде инвестициялық) Көмек бағдарламасы әзірленді, кейіннен Германия Республикасымен шекаралас облыстарды қолдауға, өңірлерді (жұмыссыздық деңгейі жоғары дамымаған ареалдарды) дамытуға және ауылдық жерлерде орналасқан экономикалық даму орталықтарын индустрияландыруға бағытталған үш дербес блокқа бөлінді. Қазіргі кезеңде аймақтық аспект тұрғысынан инвестициялық саясатты жүзеге асыру дамуда айтарлықтай артта қалған және ұлттық экономикалық кеңістіктің поляризациясын күшейтетін Шығыс федералды штаттарын қолдауға бағытталған. «Инвестициялық саясат шеңберінде берілген аумақтар (атап айтқанда, Бранденбург, Мекленбург, Батыс Померания, Саксония, Саксония – Анхальт, Тюрингия және Берлиннің кейбір аудандары) мемлекеттік қаржылық көмек алушылар болып табылады». Инвесторлар капиталды Шығыс аумақтарға орналастыра отырып, Шығыс Германиядағы инвестициялық процестерді ілгерілетуге бағытталған *investitionszulage* («Инвестициялық үстеме») бағдарламасы бойынша тікелей субсидияларды автоматты түрде алады. Әдетте, мұндай субсидиялар салық салудан толығымен босатылады.

Осылайша, әлемнің жетекші елдері тұрғысынан федералдық және субфедералдық деңгейлерде инвестицияларды басқару және инвестициялық саясатты жүзеге асыру тәжірибесін қарастыра отырып, әдіснамалық тәсілдердің белгілі бір ортақтығына қарамастан, инвестициялық стратегияларды қалыптастыру тактикасы, инвестициялық басымдықтарды таңдау және инвестициялық саясатты жүзеге асыру ерекшеліктері айтарлықтай ерекшеленеді деп қорытынды жасауға болады. Мұндай айырмашылықтар әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіне және аймақтық теңсіздіктерге ғана емес, сонымен қатар экономиканың қалыптасқан салалық құрылымына, инновациялық белсенділікке, орталық үкіметтің өңірлердің инвестициялық қызметіне қатысу дәрежесіне, қаржы-банк жүйесінің нақты сектордың инвестициялық процесіне тартылуына және т. б. байланысты. Қалай болғанда да,

инвестициялық саясатты әзірлеу мен іске асырудың шетелдік тәжірибесін бағалау нәтижелері қазақстандық өңірлердің басқару тәжірибесінде қолдануға болатын жетістіктерді таңдауға мүмкіндік береді.

Шетелдік модельдерді тиісті институционалдық базасыз қарызға алу әрекеттері толық сәтсіздікке әкелуі мүмкін екенін атап өткен жөн. 1970 жылдардың аяғында жапондық модельден алынған инвестициялық саясаттың мақсаттары мен әдістерін жариялаған Филиппиндердің мысалы айқын. Алайда Филиппин ешқашан Оңтүстік-Шығыс Азияның экономикалық «айдаһарына» айналмады. Немесе, екінші жағынан, Үкімет салықтық жеңілдіктер беру арқылы инвестициялық белсенділікті күшейткен Шығыс Германияның тәжірибесі инвестициялар үшін қолайлы алғышарттар жасаудың мұндай шаралары сәттілікке әкелмейтінін көрсетті [18].

Инвестициялық климатты басқарудың және бизнесті қолдаудың шетелдік тәжірибесін зерттеу үшін мемлекеттерді таңдау кезінде бірнеше негізгі критерийлер ескерілді. Біріншіден, өңірлік экономикаға шетелдік және отандық инвестицияларды тартуда табысты тәжірибесі бар елдер таңдалды, Бұл Түркістан облысын зерттеу мақсаттарына сәйкес келеді. Екіншіден, инфрақұрылымы дамыған және қолайлы инвестициялық ахуал жасауға ықпал ететін әкімшілік реттеудің тиімді тетіктері бар мемлекеттерге назар аударылды. Үшіншіден, әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың салыстырмалылық деңгейі ескерілді, бұл өңірдің ерекшелігін ескере отырып, үздік тәжірибелерді бейімдеуге мүмкіндік береді. Осылайша, таңдалған мемлекеттер талдау үшін оңтайлы мысалдар болып табылады және Түркістан облысында инвестициялық ортаны дамыту бойынша ұсыныстарды қалыптастыру үшін үлгі бола алады.

Әрбір өңірдің инвестициялық әлеуеті бар және оны толық іске асыру үшін оның сапалық және сандық бағалауын жүргізу қажет. Аумақтың инвестициялық әлеуетін кешенді талдау үшін белгілі бір параметрлері бар жеке әлеуеттерді бағалау қажет. Түркістан облысының инвестициялық әлеуеті өндірістік, еңбек, инфрақұрылымдық, инновациялық, институционалдық, қаржылық, тұтыну, табиғи-ресурстық, туристік сияқты жеке әлеуеттер сомасынан құралады.

2024 жылы облысқа тікелей шетелдік инвестициялар көлемі 1 144,2 млн АҚШ долларын құрады, бұл жоспарланған 467 млн АҚШ долларынан 245%-ға асып түсті. Бұл инвестициялардың негізгі бөлігі тау-кен металлургия кешеніне (1 137,3 миллион доллар), сондай-ақ құрылыс пен ауыл шаруашылығына бағытталды. 2023 жылы өңір экономикасына инвестициялардың жалпы көлемі 972 млрд теңгеге жетті, оның 705,1 млрд теңгесі жеке инвестицияларды, ал 266,9 млрд теңгесі бюджет қаражатын құрады.

Өңірде қолайлы инвестициялық ахуалды қалыптастыру инвесторларға дамыған инфрақұрылымы және салықтық жеңілдіктері бар арнайы аймақтарды ұсыну арқылы қамтамасыз етіледі. 2024 жылы шетелдік капиталдың қатысуымен жалпы сомасы 42,9 млрд теңгеге 4 инвестициялық жоба іске асырылды, бұл 568 жаңа жұмыс орнын құруға мүмкіндік берді. Бұдан басқа, шетелдік капиталдың қатысуымен жалпы құны 319,7 млрд теңге және 5 710 жаңа жұмыс орнын құрумен 2025-2028 жылдар аралығында іске асыру жоспарланып отырған 11 инвестициялық жобаның тізбесі қалыптастырылды (1-кесте).

Инвестициялық белсенділікті талдау оң динамиканы көрсетеді және инвестициялар тарту үшін өңірдің жоғары әлеуетін көрсетеді. Бизнес үшін қолайлы жағдайлар жасау және инвестициялық жобаларды белсенді іске асыру Түркістан облысының тұрақты экономикалық өсуіне ықпал етеді (1-кесте).

1 кесте – Түркістан облысындағы инвестициялық ахуал және инвестиция көлемі

Көрсеткіш	Мағынасы	Ескерту
Инвестициялардың жалпы көлемі, млрд. тг	1 481,5	Жеке, бюджеттік және шетелдік
Иностранные инвестиции, млрд. тг	509,5	Тау-кен секторына негізгі салымдар
Жеке инвестициялар, млрд. тг	705,1	-
Бюджеттік инвестициялар, млрд. теңге	266,9	-
Шетелдік капиталы бар инвестициялық жобалардың саны	4	568 жұмыс орны құрылды
Шетелдік капиталы бар жобалардың жалпы сомасы	42,9 млрд. Теңге	-
Шетелдік инвестициялардың негізгі салалары	Тау-кен өнеркәсібі, құрылыс, ауыл шаруашылығы	
Бизнесті дамыту шарттары	Орташа әкімшілік кедергілер және бизнесті қолдау	Талдау нәтижелері мен инвесторлардың пікірлері бойынша бағалау
Аймақтың инвестициялық климаты	Өсу перспективасымен қолайлы	Инвестицияларды белсенді тарту және инфрақұрылымды дамыту
Ескерту: дереккөз негізінде құрастырған [19]		

Жеке потенциалдар оларды сипаттайтын параметрлер негізінде анықталады. Аймақтың жеке және жалпы әлеуетін есептеу формулалары аймақтың инвестициялық әлеуетін бағалау әдістерінде қарастырылды. Ұсынылған әдістемелердің салыстырмалы сипаттамасына сүйене отырып, олардың әрқайсысының артықшылықтары мен кемшіліктерін ескере отырып, бізге рейтингтік тәсіл аймақтың инвестициялық әлеуетін бағалауға ең қолайлы болып табылады.

Жеке әлеуетті анықтау үшін салмақ коэффициенттерінің мәндері қажет. Инвестициялық әлеуетті есептеу үшін жеке әлеуеттер таразыларының деректері пайдаланылды (2-кесте).

2 кесте – Түркістан облысының инвестициялық әлеуетін бағалауға жеке әлеуеттердің салмақ коэффициенттері, 2023 ж.

Жеке әлеует	Салмақ коэффициенті
Өндірістік	0,7
Еңбек	0,7
Тұтынушы	0,65
Инфрақұрылымдық	0,6
Қаржылық	0,6
Институционалдық	0,4
Инновациялық	0,4
Табиғи-ресурстық	0,35
Туристік	0,05
Жалпы әлеует	4,45
Ескерту: дереккөз негізінде есептеген [16]	

Инвестициялық әлеуеттің жеке әлеуетін есептеу үшін Түркістан облысы көрсеткіштерінің серпінін қарастырайық (3, 4, 5-кестелер).

3 кесте – Түркістан облысының 2018-2023 жылдардағы еңбек әлеуеті көрсеткіштерінің серпіні

Көрсеткіштер	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Экономикада жұмыспен қамтылғандардың орташа жылдық саны, мың адам.	1819,9	1821,8	1817,7	1812,2	1806,6	1980,7
Туған кездегі өмір сүру ұзақтығы, жылдар саны	71,30	71,80	72,12	72,17	72,81	73,1
Бакалавриат, маман, магистратура бағдарламалары бойынша оқитын студенттер саны, мың адам.	200,2	190,5	181,8	170,1	163,2	152,4
Ескерту: дереккөз негізінде есептеген [16]						

4 кесте – Түркістан облысының 2018-2023 жылдардағы ЖӨӨ көрсеткіштерінің серпіні

Көрсеткіштер	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ЖӨӨ: барлығы млрд. теңге	1305947	1437001	1551472	1671397	1825000	1944000
Жан басына шаққанда, теңге	344093	376907	405070	434509	472600	501400
Жалпы өңірлік өнімнің нақты көлем индексі, %	105,7	105,5	102,4	102,1	109,1	106,5
Ескерту: дереккөз негізінде есептеген [16]						

5 кесте – Түркістан облысының 2018-2023 жылдардағы қаржылық әлеуеті көрсеткіштерінің серпіні

Көрсеткіштер	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Бюджет профициті, тапшылығы (-), млрд. теңге	-6592	-5241	-307	-16828	-7100	-1992
ҚР бюджет жүйесіне салықтардың, алымдардың және өзге де міндетті төлемдердің түсуі, млрд. теңге	97631	120062	123100	142439	162352	191814
Сатылған тауарлардың, өнімдердің (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) рентабельділік (залалдылық) деңгейі, %	10,5	10,9	11,3	10,7	10,9	11,0
Ескерту: дереккөз негізінде есептеген [16]						

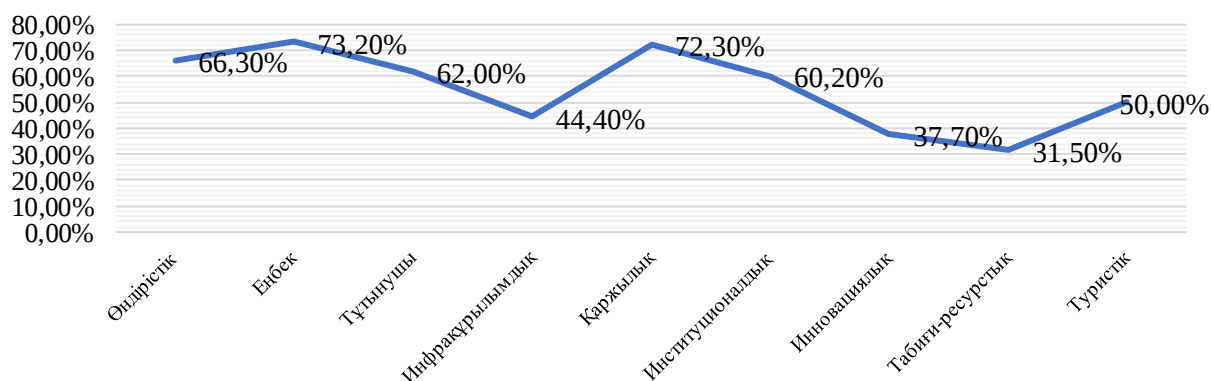
3, 4, 5 - кестелердің деректерін және рейтингтік тәсілдің формулаларын пайдалана отырып, Түркістан облысының инвестициялық әлеуетінің жеке әлеуеттерінің мәндері табылды (6-кесте).

6 кесте – Инвестициялық әлеуетті бағалауға жеке әлеуеттердің салмақтық коэффициенттері

Әлеуеті	Бағалау	Бағалау, %
Өндірістік	0,4640	46,40
Еңбек	0,5124	51,24
Тұтынушы	0,4027	40,27
Инфрақұрылымдық	0,2664	26,64
Қаржылық	0,4337	43,37
Институционалдық	0,2409	24,09
Инновациялық	0,1268	12,68
Табиғи-ресурстық	0,1101	11,01
Туристік	0,25	2,5
Инвестициялық әлеует	2,582	258,2
Ескерту: дереккөз негізінде есептеген [16]		

Салмақ коэффициенттерінің жалпы мәні 4,450 (100%), ал инвестициялық әлеуеті 2,582-ге тең екендігіне сүйене отырып, Түркістан облысының инвестициялық әлеуетінің үлесі әлеуеттің максималды мәнінен есептелді: 58,03%. Түркістан облысының инвестициялық әлеуетінің егжей-тегжейлі құрылымы 1-суретте көрсетілген.

1 сурет – Түркістан облысының инвестициялық әлеуетін бағалау, 2023 ж.

Ескерту: дереккөз негізінде есептеген [16]

Алынған диаграмманың ауданы барлық құрамдас элементтердің максималды мүмкін мәндерімен фигураның ауданын білдіреді.

Жеке әлеуеттердің, олардың көрсеткіштерінің құрылымы мен динамикасының деректерінен өңірдің өндірістік, институционалдық, тұтынушылық, туристік, табиғи-ресурстық әлеуеттері салыстырмалы түрде тұрақты болып табылатынын көруге болады, өйткені бұл әлеуеттердің өзгеруі өте ұзақ процесс болып табылады.

Сондай-ақ өңірдің инвестициялық әлеуетін бағалауға рейтингтік тәсіл формулаларының көмегімен жеке инвестициялық тәуекелдер есептелді (7-кесте).

7 кесте – Түркістан облысының инвестициялық тәуекелін бағалау, 2023 ж.

Тәуекел	Бағалау, %
Экономикалық	44,83
Әлеуметтік	9,1
Қаржылық	8,5
Қылмыстық	20,9
Экологиялық	10,3
Инвестициялық тәуекел	93,63
Ескерту: дереккөз негізінде есептеген [16]	

Салмақ коэффициенттерінің жалпы мәні 3,55 (100%), ал Түркістан облысының инвестициялық тәуекелі 0,93-ке тең екендігіне сүйене отырып, Түркістан облысының инвестициялық тәуекелінің үлесі тәуекелдің ең жоғары мәнінен есептелді: 26,4%.

Өңірдің инвестициялық қызметке қатысу дәрежесін айқындау инвестициялық процестің ауқымын зерделеуді, инвестициялық әлеуетті бағалауды, экономикалық өсу мен инвестициялық салымдар арасындағы өзара байланысты анықтауды, инвестициялар ағынының өңірлік экономикалық дамуға әсерін айқындауды, аумақтың инвестициялық қызметінің перспективаларын белгілеуді көздейді.

Өңірдің орнықты экономикалық өсуін қамтамасыз ету проблемасы өзекті болып табылады, ол инвестициялық әлеуетті бағалау туралы мәселелер кешенін зерттеуді және аумақтың инвестициялық мүмкіндіктерін барынша іске асыруды қамтамасыз ету үшін оны пайдалану тиімділігін айқындауды айқындайды. Инвестициялық әлеуетті пайдалану тиімділігін анықтау оны сапалы басқаруға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Өңірлік дамудың шетелдік тәжірибесіне жүргізілген талдау Қытай, Жапония, АҚШ, Германия және Оңтүстік Корея сияқты елдердің табысты үлгілері Түркістан облысының әлеуметтік-экономикалық өрлеуіне бейімделуі мүмкін екенін көрсетті. Қарастырылған елдердің әрқайсысы аймақты модернизациялаудың әртүрлі аспектілеріне сәйкес келетін бірегей құралдарды ұсынады: индустриалды аймақтарды құрудан және шағын бизнесті қолдаудан бастап цифрлық технологияларды енгізуге және білікті кадрларды даярлауға дейін. Қытайдың мысалы индустрияландыру мен инвестицияларды тартудың маңыздылығын, жапондық модель - шектеулі ресурстардағы инновацияның маңыздылығын, американдық тәжірибе - стартаптар мен венчурлық капиталдың рөлін, неміс тәсілі - дуальды білім беру мен экспорттық бағдарлаудың тиімділігін, ал Оңтүстік Корея тәжірибесі – цифрландыру және аумақтарды дамытуды мемлекеттік басқару әлеуетін көрсетеді.

Түркістан облысының инвестициялық тартымдылығын арттыру және орнықты экономикалық өсуін ынталандыру мақсатында жетекші елдердің тәжірибесіне сүйене отырып, инвестициялық және кәсіпкерлік саясатты басқарудың тиімді құралдарын бейімдеу ұсынылады.

Өңірлік дамудың халықаралық тәжірибесін талдау негізінде Түркістан облысы жағдайында бейімделуі және тиімді қолданылуы мүмкін нақты ұсынымдар тұжырымдалды. Ең алдымен, Қытай мен Оңтүстік Кореяның үлгілерін пайдалана отырып, арнайы экономикалық аймақтарды (АЭА) және индустриялық парктерді құру мен дамытуды жандандыру орынды болып көрінеді. Агроөнеркәсіптік кешен, туризм және логистика сияқты салаларға ерекше назар аудару керек, өйткені олардың өсу әлеуеті жоғары және аймақтың ерекшеліктеріне сәйкес келеді. Мұндай инфрақұрылымдық объектілерді дамыту инвестицияларды тартуға ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар жаңа өндірістік тізбектердің қалыптасуын, халықтың жұмыспен қамтылуын және экспорттық әлеуеттің өсуін ынталандырады.

Сонымен қатар, Германияда табысты жүзеге асырылып жатқан дуальды білім беру қағидаттарын енгізу, сондай-ақ Жапонияда болып жатқан білім беру мекемелері, ғылыми-зерттеу орталықтары мен бизнес арасындағы технологиялық әріптестік нысандарын дамыту маңызды бағыт болып табылады. Мұндай тәсіл өңірлік еңбек нарығында сұранысқа ие білікті кадрларды даярлауды қамтамасыз етеді және түлектер арасында қолданбалы құзыреттілік деңгейін арттырады.

Цифрлық экономика жағдайында инновациялық кәсіпкерлікті дамыту ерекше маңызға ие. Түркістан облысы АҚШ пен Оңтүстік Кореяның тәжірибесіне назар аудара отырып, стартаптар мен инновациялық қызметті қолдау бағдарламаларын әзірлеп, іске асыруы қажет. Бұл бағдарламаларға қаржылық ынталандыру шаралары, тәлімгерлік қолдау, акселераторлар мен инкубаторлар құру, сондай-ақ венчурлық инфрақұрылымды дамыту, әсіресе ауыл шаруашылығы, ақпараттық технологиялар және жасыл технологиялар салалары кіруі керек.

Өңірлік басқарудың негізгі міндеттерінің бірі мемлекеттің бизнеспен және инвесторлармен өзара іс-қимылының ашықтығы мен ашықтығын қамтамасыз ету болып табылады. Осыған байланысты Жапония мен Германияның тәжірибесінен алынған «бір терезе» қағидаты бойынша бірыңғай цифрлық платформаны әзірлеу және

енгізу өзекті болып отыр. Мұндай платформа рұқсат алу, жобаларды тіркеу, мемлекеттік қолдауға өтінімдер беру процестерін оңтайландыруға мүмкіндік береді, сондай-ақ билік органдары мен жеке сектор арасындағы жедел кері байланысты қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, сыртқы нарықтарда өңірлік бизнестің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін экспорттық әлеуетті кеңейту жөніндегі шараларды жандандыру қажет. Германия мен АҚШ-та қолданылатын құралдарды, соның ішінде экспорттық несиелеуді, консультациялық орталықтарды, сыртқы нарықтарға шығу кезінде мемлекеттік сүйемелдеуді, Халықаралық көрмелер мен сауда миссияларына қатысуды пайдалану керек. Бұл жергілікті компанияларға жаһандық қосылған құн тізбегіне интеграцияның жоғары деңгейіне шығуға мүмкіндік береді.

Осылайша, жоғарыда аталған бағыттарды Түркістан облысының даму стратегиясына интеграциялау өңірдің жеделдетілген әлеуметтік-экономикалық өсуіне, оның инвестициялық тартымдылығы мен қазіргі жаһандық бәсекелестік жағдайында орнықтылығын арттыруға жағдай жасайды.

Әдебиет тізімі

1. Асанова М. Т., Исакова А. Б. Инвестиционная привлекательность как фактор регионального развития: кейс Туркестанской области // Центральноазиатский экономический обзор. – 2023. – № 2. – С. 39-47.
2. Downes J., Goodman J. E. Dictionary of finance and investment terms. – Simon and Schuster, 2014.
3. Сивакова С. Ю. Инвестиции как фактор экономического роста Смоленской области // Символ науки. – 2015. – №. 1-2. – С. 58-62.
4. Дубовик Н. А. Международный опыт формирования инвестиционного климата и его значение для России (на примере субъектов ЮФО). – 2006.
5. Сазонов С. П., Елсуков Л. А., Елсукова Ю. Ю. Совершенствование мер государственной поддержки инвестиционной привлекательности региона (на примере Волгоградской области) // Бизнес. Образование. Право. – 2021. – №. 3. – С. 48-52.
6. Sokira T. S., Belgibayeva Z. Z., Smagulova G. S., Belgibayev A. A. Factors of investment attractiveness of the East Kazakhstan region // Journal of Economic Research & Business Administration. – 2023. – Т. 145 – № 3. – С. 94-102.
7. Zhakupova A., Askarova M., Medeu A.-K., Bauyrzhan U. Assessment of the investment potential of green development in the West Kazakhstan region within the context of sustainable development // Geography and Water Resources. – 2024. – № 4.
8. Lee H.-S., Chernikov S.U., Nagy S. Motivations and locational factors of FDI in CIS countries: Empirical evidence from South Korean FDI in Kazakhstan, Russia, and Uzbekistan // Regional Statistics. – 2021. – V. 11. – № 4. – P. 79-100. <https://doi.org/10.15196/RS110404>.
9. Papyrakis E., Parcero O. J. The psychology of mineral wealth: Empirical evidence from Kazakhstan // Resources Policy. – 2022. – V. 77. – P. 102706. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2204.03948>.
10. Kuzmin E. et al. Human capital in the sustainable economic development of the energy sector // arXiv preprint arXiv:2312.06450. – 2023. – 15 p. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2312.06450>.
11. Regional economic development and investment policy in Kazakhstan: Evidence from comparative case studies // Central Asian Journal of Economic Research. – 2022. – Т. 8. – №. 1. – С. 22-38.
12. IMF. Selected Issues: Infrastructure Investment and Firm Performance in Kazakhstan's «Nurly Zhol» Program. IMF Staff Country Report No. 20/38. – 2020.
13. Беликова К. М. Инвестиционная политика и стратегии привлечения инвестиций в Южной Корее: ретроспектива и современное состояние // Проблемы экономики и юридической практики. – 2018. – №. 2. – С. 131-136.
14. Кузнецов А. В. Особенности инвестиционной стратегии Японии и перспективы сотрудничества с Россией // Финансы: теория и практика. – 2017. – Т. 21. – №. 6. – С. 108-117.
15. Япония: консервативный поворот. / Рук. проекта Э. В. Молодякова. – М., АИРО-XXI. 2015. – С. 288.

16. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Национальные счета Республики Казахстан [Электронды ресурс]. – URL: <https://stat.gov.kz> (өтініш берілген күн: 26.05.2025).

17. Министерство национальной экономики Республики Казахстан. Национальный доклад об инвестиционной политике Республики Казахстан [Электронды ресурс]. – URL: <https://economy.kz> (өтініш берілген күн: 26.05.2025).

18. Абдуллаева А. А. Формирование благоприятного инвестиционного климата в Республике Казахстан // Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2023. – № 2 (148). – С. 81-88.

19. Zakon.kz. Сколько Туркестанская область привлекла инвестиций за 2024 год. [Электронды ресурс]. – URL: <https://www.zakon.kz/sobytiia/6476657-skolko-turkestanskaya-oblast-privlekla-investitsiy-za-2024-god.html> (өтініш берілген күн: 26.05.2025).

References

1. Asanova M.T., Iskakova A.B. Investitsionnaya privlekatel'nost' kak faktor regional'nogo razvitiya: keis Turkestanskoy oblasti [Investment attractiveness as a factor in regional development: the case of the Turkestan region]. *Tsentrāl'noaziatskiy ekonomicheskii obzor – Central Asian Economic Review*, 2023, 2, ss.39-47 (In Russian).

2. Downes J., Goodman J. E. Dictionary of finance and investment terms. – Simon and Schuster, 2014.

3. Sivakova S.Yu. Investitsii kak faktor ekonomicheskogo rosta Smolenskoy oblasti. [Investments as a factor in economic growth of the Smolensk region]. *Simvol nauki – Symbol of Science*, 2015, 1-2, ss.58-62 (In Russian).

4. Dubovik N.A. Mezhdunarodnyi opyt formirovaniya investitsionnogo klimata i ego znachenie dlya Rossii (na primere sub'ektov YuFO) [International experience in forming the investment climate and its significance for Russia (on the example of the subjects of the Southern Federal District)]. – 2006 (In Russian).

5. Sazonov S.P., El'sukov L.A., El'sukova Yu.Yu. Sovershenstvovanie mer gosudarstvennoy podderzhki investitsionnoy privlekatel'nosti regiona (na primere Volgogradskoy oblasti) [Improving measures of state support for the investment attractiveness of a region (on the example of the Volgograd region)]. *Biznes. Obrazovanie. Pravo – Business. Education. Law*, 2021, 3(56), ss.48-52 (In Russian).

6. Sokira T. S., Belgibayeva Z. Z., Smagulova G. S., Belgibayev A. A. Factors of investment attractiveness of the East Kazakhstan region. *Journal of Economic Research & Business Administration*, 2023, 145(3), pp.94-102.

7. Zhakupova A., Askarova M., Medeu A.-K., Bauyrzhan U. Assessment of the investment potential of green development in the West Kazakhstan region within the context of sustainable development. *Geography and Water Resources*, 2024, 4.

8. Lee H.-S., Chernikov S.U., Nagy S. Motivations and locational factors of FDI in CIS countries: Empirical evidence from South Korean FDI in Kazakhstan, Russia, and Uzbekistan. *Regional Statistics*, 2021, 11(4), pp.79-100. <https://doi.org/10.15196/RS110404>.

9. Papyrakis E., Parcero O. J. The psychology of mineral wealth: Empirical evidence from Kazakhstan. *Resources Policy*, 2022, 77, e.102706. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2204.03948>.

10. Kuzmin E. et al. Human capital in the sustainable economic development of the energy sector. *ArXiv preprint arXiv:2312.06450*, 2023, 15. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2312.06450>.

11. Regional economic development and investment policy in Kazakhstan: Evidence from comparative case studies. *Central Asian Journal of Economic Research*, 2022, 8(1), pp.22-38.

12. IMF. Selected Issues: Infrastructure Investment and Firm Performance in Kazakhstan's «Nurly Zhol» Program. IMF Staff Country Report No. 20/38. – 2020.

13. Belikova K.M. Investitsionnaya politika i strategii privilecheniya investitsiy v Yuzhnoy Koree: retrospektiva i sovremennoe sostoyanie [Investment policy and strategies for attracting investments in South Korea: retrospective and current state]. *Problemy ekonomiki i yuridicheskoy praktiki – Problems of Economics and Legal Practice*, 2018, 2, ss.131-136. (In Russian).

14. Kuznetsov A.V. Osobennosti investitsionnoy strategii Yaponii i perspektivy sotrudnichestva s Rossiyei [Features of Japan's investment strategy and prospects for cooperation with Russia]. *Finansy: teoriya i praktika – Finance: theory and practice*, 2017, 21(6), ss.108-117. (In Russian).

15. Yaponiya: konservativnyi povorot [Japan: conservative turn]. Ed. E. Molodyakova. M., AIRO-XXI, 2015, 288 s. (In Russian).

16. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Национальные счета Республики Казахстан. Available at: <https://stat.gov.kz> (date of access: 26.05.2025).

17. Ministerstvo natsional'noy ekonomiki Respubliki Kazakhstan. Natsional'nyi doklad ob investitsionnoy politike Respubliki Kazakhstan. Available at: <https://economy.kz> (date of access: 26.05.2025).

18. Abdullaeva A.A. Formirovanie blagopriyatnogo investitsionnogo klimata v Respublike Kazakhstan [Formation of a favorable investment climate in the Republic of Kazakhstan]. Vestnik KazNU. Seriya ekonomicheskaya – Bulletin of KazNU. Economic series, 2023, 2(148), ss. 81-88 (In Russian).

19. Zakon.kz. Skol'ko Turkestanskaya oblast' privlekla investitsiy za 2024 god. Available at: <https://www.zakon.kz/sobytiia/6476657-skolko-turkestanskaya-oblast-privlekla-investitsiy-za-2024-god.html> (date of access: 26.05.2025).

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА В ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОТЕНЦИАЛА ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

А.Р. Турсын*, А.С. Тулеметова

Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

Резюме. В статье рассматриваются теоретические и прикладные аспекты формирования инвестиционного климата и инвестиционного потенциала региона на примере Туркестанской области Республики Казахстан. Целью исследования является проведение комплексной оценки инвестиционной привлекательности региона с учетом влияющих факторов, а также разработка практических рекомендаций по повышению его инвестиционного потенциала. На основе системного анализа проведена комплексная оценка инвестиционного потенциала Туркестанской области Республики Казахстан. Использован рейтинговый метод, позволяющий количественно оценить девять компонентов инвестиционного потенциала региона, включая производственный, трудовой, инфраструктурный, инновационный и другие индивидуальные потенциалы. Результаты исследования позволяют выявить ключевые точки роста, а также направления адаптации успешных зарубежных практик с учетом региональной специфики. Для выявления успешных практик, применимых в условиях казахстанской экономики, проведен анализ зарубежного опыта инвестиционной политики ведущих стран, таких как Китай, Южная Корея, Германия, США и Япония. На основе статистических данных за 2018-2023 годы проведена оценка отдельных составляющих инвестиционного потенциала Туркестанской области с использованием рейтингового подхода. Выявлены сильные и слабые стороны инвестиционного развития региона, предложены направления совершенствования инвестиционной политики с учетом региональной специфики. Полученные результаты могут быть использованы при формировании эффективной региональной стратегии привлечения инвестиций, направленной на устойчивое социально-экономическое развитие.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, инвестиции, зарубежная практика, анализ, инвестиционная привлекательность, стратегия, рейтинги, региональное развитие.

THE POSSIBILITIES OF USING FOREIGN EXPERIENCE IN THE PROCESS OF INCREASING THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE TURKESTAN REGION

A.R. Tursyn*, A.S. Tulemetova

South Kazakhstan University named after M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan

Summary. The article considers theoretical and applied aspects of the formation of the investment climate and investment potential of the region using the example of the Turkestan region of the Republic of Kazakhstan. The purpose of the study is to conduct a comprehensive assessment of the investment attractiveness of the region, taking into account influencing factors, as well as to develop practical recommendations for increasing its investment potential. Based on a systematic analysis, a comprehensive assessment of the investment potential of the Turkestan region of the Republic of Kazakhstan was carried out. A rating method was used that allows for a quantitative assessment of nine components of the region's investment potential, including production, labor, infrastructure, innovation and other individual potentials. The results of the study allow for the identification of key growth points, as well as directions for adapting successful foreign practices, taking into

account regional specifics. In order to identify successful practices applicable in the conditions of the Kazakh economy, an analysis of the foreign experience of investment policy of leading countries such as China, South Korea, Germany, the USA and Japan was conducted. Based on statistical data for 2018-2023, an assessment of individual components of the investment potential of the Turkestan region was carried out using a rating approach. The strengths and weaknesses of the region's investment development were identified, and directions for improving investment policy, taking into account regional specifics, were proposed. The results obtained can be used in the formation of an effective regional strategy for attracting investments aimed at sustainable socio-economic development.

Keywords: investment activity, investments, foreign practice, analysis, investment attractiveness, strategy, ratings, regional development.

Авторлар туралы ақпарат:

Тұрсын Асылхан Рахматулаұлы* – PhD Докторант, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: asilhan.janadilov@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3801-6035>

Түлеметова Айгуль Саиновна – экономика ғылымдарының кандидаты, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: aygul.tul.76@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7011-3428>

Информация об авторах:

Тұрсын Асылхан Рахматулаұлы* – PhD Докторант, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: asilhan.janadilov@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3801-6035>

Түлеметова Айгуль Саиновна – кандидат экономических наук, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: aygul.tul.76@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7011-3428>

Information about author:

Tursyn Assylkhan Rakhmatulauly* – PhD student, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: asilhan.janadilov@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3801-6035>

Түлеметова Айгуль Саиновна – Candidate of Economic Sciences, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: aygul.tul.76@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7011-3428>

Получено: 14.01.2025

Принято к рассмотрению: 13.03.2025

Доступно онлайн: 30.06.2025